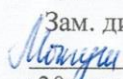

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа с.Бижиктиг-Хая
Барун-Хемчикского кожууна Республики Тыва»

Согласовано

Зам. дир по УВР

 Монгуш С.С.
«30» августа 2023 г.

Утверждаю

Директор

 Кужугет М.М.
«31» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА внеурочной деятельности

*«Секреты орфографии (тувинский язык)»
6 класс*

Уровень образования: основное общее образование

Количество часов в год 34, в неделю 1

Уровень Базовый

Учитель Сарыглар Тамара Ооржаковна

Рабочая программа разработана в соответствии с требованиями
федерального государственного образовательного стандарта

Срок реализации –1 год

с.Бижиктиг-Хая
2023-2024 уч. гг

Тайылб ыр бижик.

Тыва орфографияның (шын бижилгениң) болгаш пунктуацияның (б ижик демдектерин хереглээринин) д үрү мнери тыва чугааны бижикке дамчыдарының аргаларын тодарад ып чурумчуткан дүрүмнерниң системазы болур.

Орфограф ияның негелдезин езугаар тыва бижи кти ажыглап турар киж и бүрүзү состерни б од унуң адап чаң чыкканын азы хууда б одалын эвес, а орфографияда дүрүмчү ткенин барымдаалап, кандыг - даа хажыд ыг чокка бижиир ужурлуг. Чүгле ындыг негелде сагыттынган турда, бижэ эн чүүлдүң утказын номчукчу бүрүрү долузу-биле билип ап шыдаар.

Пунктуация бижимел чугааны утка болгаш интонация (ү н аяны) талазы-биле кезектерге чарып, ону шын дүрген билипалырын ханд ырат. Бир эвес б ижимел чугаага бижик демдектерин хереглес и йикпе, ш ын эве с салыр болза, ооң утказы билдинмейн барып азы соора билдинип болур.

Программаны тургусканы 5 - 9 класстарга тыва д ылда тургускан программа - б иле дорт харылзаалыг. Программаны тургузарда уругларның назы - харынга дүүш тү р билиглерни чедип алырын өөренип көргөн.

Тыва дылды өөренип тура, орфограф ияга берге таварылгаларны уругларга билиндирип , немелде билиг - б иле чепсеглээр, алган билиглерин системажыдар, быжыглаар. Сөзүглелдер- б иле ажы лдап, бижири берге таварылганың сөстөрүн тывар болгаш оларны тайылбырлаарын чедип алыр. Болгумнун кичээлдеринде уругларның орфограф тыг частырыглар кылбазынга кичээнгейи улгадыр.

Болгумнун программанын дара азында материалдарга даянып тургускан:

1 . «Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин күрүне стандарт артының национал - девискээр кезээ» Кызыл-2006.

2 . «Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы. 5-11 класстар. Куруне стандарты. өөредилге программалары. Кызыл 2008

Болгумнун программанын тургусканының чугулазы:

1 . Тыва дыл эртеминде немелде кичээлдер эрттирер программалар чогуун барымдаалап, шенелд е программаны кылырын оралдашкан.

2 өөреникчилерниң орфографтыг билиин хандыр өмредирин чугулага алган.

Кол сорулгалар:

өөредиглиг:

- Уругларның алган билиглерни улам хандыр билигге ажыглап өөредир, сайзырадыр;
- Тыва дылдың шинчилел ажылдары - биле уругларны таныштырар, оларны сайгарып, үнелеп билириниң бөдөрүн аргаларын чедип алыр;
- Литература - биле бот-тускайлаң ажылдаарының чаңчылдарына өөредир.

Сайзырадыр:

- Харылзажылганың аңгы - аңгы таварылгаларында литературага дылга хостуг чугааланырын чедип алыр;
- Шын адалганы чедип алыр.
- Чугаа культуразын бедидер;

Кижизидилгелиг:

- Тыва дылга сонтуургалды оттурар;
- Идепкейлиг, бот-тускайлаң, сонтуургалдыг, чогаадыкчы чорукту сайзырадыр.

Болгумнун кичээлдериниң хевирлери:

1. Бот-тускайлаң ажылдадыр;

2. Бөлүктөп ажылдаар.

Орфография өөредириниң методтары болгаш аргалары: башкының сөзү, беседа методу, дылдың хайгаараарының методу, уругларның бот-ажылдарының методу, грамматиктиг тоолдар чогаадыр, тестилер - биле ажыл, схемалар, таблицалар - биле ажыл.

Орфографтыг мергежилгелерниң хевирлери: дүжүрүп бижилге, диктантыларныё янзы-бүрү хевирлери, сөзүглел - биле боду ажылдап билиринге чаёчыктырар.

Болгумнун ажыл-чорудулганының боттанылгасы:

- Алган билиглерин практика кырында ажыглап шыдаар;
- Тыва дылдың олимпиадазына идепкейлиг киржир;
- Аас болгаш бижимел чугаага билииниё деёнели бедиир.

- Төрээн дылының с өс курлавырларының байлаа - биле ханы таныжар, литературлуг тыва дыл кырынга чугаалаарынга, бод унун үзел-бодалын шын, тод а, долу дамчыдарынга, шын бижилгениң дүрүмнерин сагыырынга чаңчыктырып өөредир.

Программада темаларны, шактарны чижеглей берген, башкы ону бодунуу-биле өкерттип ап болур.

Болгумнун календарь - тематиктиг планы

№	Кичээлдин темазы	Шагы		Ай х\н\	Тайыл быр
		теори я	прак тикти г		
1	Төрээн дылын билири - билиглерже оруктун алдын дүлгүүрү. Орфография. Шын бижилге деп чүл?	1			
2	Тыва дылдың алфавиди	1			
3	Чамдык үжүктерниң адаттынар аяны	1			
4,5	Ажык эвес үннер. Ажык эвес үннерниң сөс иштинге каттыжар чуруму	1	1		
6	Ажык үннерниң аяннажылгазы Бодунну хына .Тест №1	1			
7,8	Ажык эвес үннерниң үжүктерин шын бижири	1	1		
9,10	Хуулгаазын үннер.(я, ю, е, ё)	1	1		

11	Сөс кожумактарын шын бижири Сөзүглел -биле ажил	1			
12	Ребустар, кроссвордтар тургузар		1		
13,1 4	Үлегерлээн сөстөрнү шын бижири. Сөзүглел-биле ажил	1	1		
15,1 6	Нарын сөстөрнү шын бижири Орфограф тыг диктант Тест №2	1	1		
17,1 8	Ыттаваc үннер. Кадыг (ь) болгаш чымчак (ь) \ннернү шын бижири. Тест №3	1	1		
19	Кичээл -мөөрей «Төрээн дылыңга ынак болгаш өөренип чор		1		
20	Артынчы болгаш эдеринчи сөстөрнү шын бижири	1			
21, 22	Хурааёгай нарын сөстөрнү шын номчууру болгаш бижири. Дүжүрүп бижилге	1	1		
23	Сөстү шын көжүрериниң чуруму	1			
24,2 5	Улуг үжүктөрнү хереглээри Тайылбырлыг диктант	1	1		
26	Суурнуң азы чурттап турар девискээриниң микропонимиказын тургузар		1		
27	Адалгалыг домактарга бижик демдээн шын салыры	1			
28,2 9	Сөстөрнү тудуштур бижири	1	1		

	Карточка, перфокарттар - биле ажил				
30,3 1	Сөстөрнi аңгылап бижири Сөстөрнi дефистеп бижири Словарьлыг диктант	1	1		
32,3 3	Орфограф тыг словарь - бистиң кол дузалакчывыс .	1	1		
34	Проект кылыры Шиңгээдип алган дүрүмнеринге		1		
35	Түңнел кичээл. «Тыва дыл эртеминиң делегейинче аян- чорук»		1		
Ниити шак		18	17		

Капсырылга

Тергииннер мөөрейи «Төрээн дылыңга ынак болгаш өөренип чор»

Сорулгазы: 1. Тыва дылда өөрөнгөн дүрүмнерин катаптавышаан, уругларның билиин хынаары. Алган билиглерин херек кырында ажыглап шыдаары. Сагынгыр, тывынгыр болуру.

2. Төрээн черинге, чонунга, дылыңга ынакш ылды оттуруп, национал чоргааралга уругларны кижизидер.

3. Уругларның чугаа, домаан сайзырадыр.

Дерилгези: тыва дыл дугайында чогаалчыларның шүлүктеринден үзүндүлөр.

Мөөрейниң чорудуу:

1. Организастыг кезээ.

Экии, уруглар. Бөгүн кичээливисте сагынгырлар, тывынгырлар кичээлин эрттирер бис. Кичээливисте өөрөнгөн темаларыңарны кайы - хире шиңгээдип алганыңарны хынап көөр бис.

Уруглар, силерни бир кижини мактап сөс чугаалаан - дыр, канчаар хүлээп алыр силер?

Силер кижилерге, эш - өөрүңерге, чоок кижилериңерге эки, чылыг сөстөр чугаалаан азы чугаалап турар силер бе? Бо кичээливисте чаныңарда олар эжиңерге эки сөстөрдөн чугаалап көрүңер.

- Айрана, сени бөгүн көөрүмге дыка чараш - тыр сен.

- Аястың кеттинип алганы онзагай - дыр.

- Чайзаттың чажын өрүп кааны дыка чараш - тыр.

Бажыңарга ада - иеңерге, чоок кижилериңерге, кожоларыңарга эки, макталдың чымчак, чылыг сөстөрүңдөн чугаалап чаңчыгарыңарны күзээр - дир мен.

а) Чапсар

Клазывыс од уруг аайы - биле ийи аңгы бөлүккө чарлып алыр бис.

1-ги бөлүктүң адын тывар силер?

Шын бижилгени оон өскээр канчаар адаар ийик бис.

- Орфография.

2-ги бөлүктүн адын тывар.

Бижик демдектерин оон өскээр канчаар адаарыл?

-Пунктуация.

Эр-хейлер! Ынчангаш 2 бөлүккө чарлып алгаш, киччэливисти эгелээлиңер.

I. Бөлүктөргө капитаннарыңа онаалга.

Дараазында онаалгаларны кылыр.

а) Хөй сектер орнунга үжүктөрдөн кирир.

Кылын хары ча... ан,
Кылама дош чайн ...н.
Кылаш таа... ар ... айган,
Кыжыраң с... к дендээн.
Дүвү-шуурган улуп,
...үвү редип силгээн.
Чы...ылама соогу
Сынд ырып шылгаан.
Кыштың соогун чүглө
кызымактар т...вас.

б) Хөй сектер орнунга үжүктөрдөн кирир.

Арат кижичур...(т,тт)алгазы
Аът чокта-утка чок деп,
Хей-аът-соруу, ажил-ижи
Кезээде ында холбашкан боор.
Чогаадыкчы кижилерге
Чогумчалыг эки чыл бо.
Чалгы...(н,нн)ыг аът мунувутса,
Сагыш-сеткил сергеп келир.

II. Фонетиктиг тывызыктар.

Силерге тывызык ыдар мен. Харызын тыпкаш, фонетиктиг сайгарылгазын кылыр.

а) өөлөт оглунуң өөз ак. (диин)

б)Тудуш эзерлиг, дуга моюннуг. (теве)

III. . Команда бүрүзүңгө грамматиктиг онаалгалар.

а) Оьттуг деп сөстүң шын бижилгезин тайылбырлаң ар.

б) Чалгынныг деп сөстүң шын бижилгезин тайылбырлаң ар.

IV. Бердинген чаңгыс дазылдыг сөстөрдөн чогаадылга кожумактыг сөстөрни тыпкаш, ушта номчуңар. Шупту сөстөрниң тургузуун сайгарыңар.

а) Аңнааш кын, аңныыр, аңны, аңчы, аңда, аңзыг, аңныг; суглуг, суглаңгы, сугда, сугзуг, суглаар, сугдан, суггур; б ижик, бижээн, бижиктиг, б ижиир, б ижимел; сүмелекчи , сүмеге, сүмени, сүмелиг, сүмелээн.

Б) Бердинген сөзүглелден укталган чүве аттарын, кылыг сөстөрин ушта бижичер.

Кежээки хүн куд улаксап,
Херелдерин сугже чажар,
Хемниң кыры алдын сарыг
Хээлер-биле каастаныр.
Дуу- даа эрик, бо - даа эрик
Туд ушканзыг чайынналып,
Чаржып ойнаан угулзулар -
Чалгыглары бырлаңнажыр.

V. Чогаадыкчы конкурс.

Бөлүктөргө тыва дылын мактаан сөс азы сөс каттыжышкыны чогаадыр онаалга бээр.

VI. Метаграмманы тывар.

А) Ажыг бүрү азынган ыяш
Ады беш-ле үжүктүг ыяш
Ортаа үжүүн солуптарга,
Орта эвес чаңныг оол боор.(Тенек-терек)

Б) Хлеб кылыр дүжүт ота
«К»-ны солуй салыптарга,
Оон ак чем үнүп келир
Олар чүү- дүр, адаңарам. (Тараа - тарак)

VII. Оюн «Илчирбе».

Сорулгазы: уругларның сөс курлавыры байыыр. Шын бижилгени чедип алыр.

Бир сөс бижээш, төнгөн үжүүн барамд аалап улаш ты
бижиир, үе берип каар. Чижээ: Авам, манчы, ыт, тара,
арбуз, зонтик,...

Мөөрейниң түңнели.

Шииткекчилер санап турар үеде, башкы дараазында шүлүктер-
биле доозар.

А.А.Даржайның «Тыва дылым» деп шүлүүнден үзүндү:

Сүзүүм болган авайымның сүдү ышкаш

Сүүзүннүг Мага-боттан адырылбас.

Тынар агаар сеткилимниң хөрзүнү боор

Тыва дылым дамыр-ханда тудуш-тур сен!

Узбек чогаалчы С.Абдулланың (очулгазы В. Липко) шүлүүнден
үзүндү:

Если ты хочешь судьбу переспорить,

Если ты ищешь отрады цветник,

Если нужднешься в твердой опоре -

Выучи русский язык!

Уругларның шүлүктерге хамаарыштыр бодалдарын дыңнаар.

Эки ажилдаан уругларны мактаар.

Башкының ажыглар литературазы:

1. Г. Г. Граник, С. М. Бондаренко «Секреты орфографии».

Книга для учителя 5-7 кл М « П», 1991.

2. Д. Х. Ооржак 5-6 класстарга харылзаалыг
чугаа сайзырадылгазы. Кызыл, 2004.

3. К. Б. Март-оол «Тыва дылды
башкылаарының методиказы, Кызыл- 2002, арын
134-143.

4. К. Д. Симчит «Орфографтыг словарь» Кызыл -
1988; 5. Тыва дылдын орфографтыг словари, Кызыл -
1967;

6. Тыва орфографияның болгаш
пунктуацияның дүрүмнери, Кызыл, 2001;

7. Т. А. Турушина, В. А. Басистая Русский язык 5-9 классы.
Интеллектуальный марафон. Познавательные игры. Волгоград
2009.

өөреникчининг ажыглаар литературазы:

1. 5-6 класстарның «Тыва дыл» деп өөредилге номунга
дидактиктиг материал. Кызыл, 1994.